

Hadszíntér-e a sportpálya?

– Az olimpiák és a hidegháború kapcsolata, 1972-1992

Jelige: TEN 031

Lezárás dátuma: 2013. március 25.

Tartalomjegyzék

I. Bevezető	2
1.1 A dolgozat tárgya	2
1.2 Módszertan	3
II. A nyári olimpiák és a hidegháború, 1972-1992	5
2.1 München, 1972 és a terrorizmus a sporteseményeken	5
2.2 Montreal, 1976 és az olimpiák gazdasági vonatkozásai	8
2.3 Moszkva, 1980 és az első bojkott	11
2.4 Los Angeles, 1984 és a második bojkott	13
2.5 Szöul, 1988; Barcelona, 1992 és ami a bojkottok után történt	15
2.6 Hidegháború a sportpályákon	16
III. Magyarország kül- és belpolitikájának összefonódása az olimpiákkal, 1972-1992	18
3.1 München, 1972 és Montreal, 1976	18
3.2 Moszkva, 1980	19
3.3 Los Angeles, 1984	20
3.4 Szöul, 1988 és Barcelona, 1992	23
IV. Konklúzió és tanulságok napjaink olimpiáira vonatkoztatva	25
4.1 A terrorizmus és a sport	25
4.2 Az olimpiák gazdasági hatásai	25
4.3 Bojkottok, politikai demonstrációk az olimpiákon	32
4.4 Lezárás	33
Bibliográfia	34
Ábrák:	
1. ábra	9
2. ábra	26
3. ábra	30

I. Bevezető

1.1 A dolgozat tárgya

Az elmúlt évszázad folyamán az élsport egyre nagyobb szerephez jutott az emberek életében, egyre nagyobb érdeklődésre tart számot az atléták versengése. Ezt már a század elejétől észrevette a politika, és a sport tömegeket befolyásoló hatását sok politikus megkísérelte a maga javára fordítani. Különösen igaz ez a klasszikus „Észak” országaiban, ahol a dinamikusan fejlődő média és a javuló életkörülmények között növekvő szabadidő miatt egyre többen követték az élsport történéseit. A nemzetközi kapcsolatok építésében is egyre inkább teret nyernek a kiemelt sportrendezvények és a legnagyobb sportszervezetek is.

Manapság az élsport rengeteg területe iránt érdeklődik a közvélemény, a média pedig a világ minden részéről otthonunkba juttatja a különböző sporteseményeket, és turisztikailag is egyre fontosabbak a versenyek és mérkőzések. Az események reklám- és presztízsértékének növekedésével gazdaságilag is jelentőssé váltak a sportesemények, így napjainkban jobban a politika fókuszában áll az élsport, mint valaha. A modern társadalomban az élsport a személyes politikai érdekek mellett a közjót is szolgálhatja: a tömegsport jótékony népegészségügyi hatásai mellett az élsport a társadalmi mobilitást segítheti elő, hiszen a szegényebb rétegeknek ez egy kitűnő kitörési pont lehet. Ennek megfelelően egy korszerű párt sportpolitika nélkül nem állíthat össze programot (Magyarországon 1990 és 2010 között minden országosan 1% feletti támogatottságot szerző párt programja tartalmazott sportprogramot a MIÉP kivételével).

A mai politika eme egyre fontosabb szegmensét elemzem ebben a dolgozatban, mégpedig a hidegháború második fele (1972-1992) alatti legnagyobb politikai jelentőséggel bíró sportesemények politikai háttérének bemutatásával. Ebben az időszakban újra kiéleződött az ellentét a két szuperhatalom között, a versenysport gazdasági jelentősége pedig robbanásszerűen nőtt, a médián keresztül pedig ekkor vált valóban világméretű propagandaeszközzé a nyári olimpia, ami kimagaslóan a legfontosabb sportesemény. Főleg a hírhedt bojkottokra (1980, 1984) fogok koncentrálni, de a többi nyári olimpia politikai vonatkozásait is áttekintem, különös tekintettel az egyre növekvő gazdasági

jelentőségre és a terrorizmus és a sport kapcsolatára. Egy-egy olimpiához egy-egy jellemző jelenséget rendelek, és azt általánosságban is bemutatom a vizsgált korszakban. Az események nemzetközi, valamint magyar hátterének feltárását követően megkísérlek következtetéseket levonni a mai helyzetre, a húsz-harminc évvel ezelőtti események megismétlődésének esélyeire.

1.2 Módszertan

A dolgozat esettanulmányokkal dolgozik, a vizsgált időszak nyári olimpiáit vizsgálja meg egyenként, és ebből von le következtetéseket napjainkra. A vizsgált időszak kiválasztásakor több szempontot is figyelembe vettem. Egyrészt a '70-es évektől éleződött ki ismét a hidegháború, a szovjet-amerikai konfliktus újra előtérbe került a diplomácia minden szintjén, így a sportdiplomácia területén is. Különösen igaz ez a '80-as évekre, amikor két nagy létszámú bojkott különös jelentőséget szerzett az olimpiákon keresztül történő politikai demonstrációknak, így ez az időszak a legalkalmasabb arra, hogy ennek lehetőségeit és hátterét megvizsgáljam. A „kis hidegháború” végeztével pedig a bipoláris világrend szétesését követhetjük végig a nyári olimpiák eseményein keresztül. Fontos szempont volt továbbá választásomban, hogy sporteseményekkel kapcsolatos magyar állambiztonsági dokumentumok az 1960-as olimpia előtt kevéssé ismertek, legtöbbjük megsemmisült; így 1960 után volt érdemes elkezdeni a magyar vonatkozások vizsgálatát. 1960 és 1972 között pedig mind magyar, mind nemzetközi politikai-gazdasági szempontból kevéssé érdekes olimpiákat rendeztek. A hidegháború lezárása sportpolitikai szempontból 1992-ben történt meg (ezután bomlott fel a Szovjetunió olimpiai), így indokolt itt lezárni a vizsgálatot is, mivel alapvetően a bipoláris világrend sportdiplomáciai sajátosságaira próbál rávilágítani a dolgozat.

A vizsgált időszak sportgazdasági szempontból is különösen érdekes. Az olimpiák ebben az időszakban váltak valóban globális jelentőségű „iparággá”, találunk példát különböző gazdasági modellekre, sikeres és sikertelen rendezésre is. A rendezési modellek összehasonlításával már napjainkra is releváns sportgazdasági következtetéseket vonhatunk le, ennek érdekében az 1992 és 2008 között rendezett játékokat is figyelembe vettem az aktuális tendenciák pontosabb feltérképezéséhez. A 2012-es játékok pontos gazdasági

hatásai a dolgozat megírásakor még nem teljesen feltártak, ezért 2008 az utolsó vizsgált időpont.

A korszak politikai eseményeinek feltárása során az elsődleges forrásokra koncentráltam mind a nemzetközi, mind a magyar történések esetében. Az olimpiai jegyzőkönyvek, korabeli újságcikkek, a magyar államapparátus dokumentumai mellett felhasználtam egy általam készített interjút a Magyar Olimpiai Bizottság 1978 és 1986 között regnáló elnökével, Buda Istvánnal. Az interjúalany engedélyezte az interjú során elhangzottak felhasználását a dolgozatban, ám az interjú közzétételét nem engedélyezte, így az nem található meg írásban. A gazdasági folyamatok elemzésénél jobban hagyatkoztam másodlagos forrásokra, ám elsődleges adatokat is figyelembe vettem.

II. A nyári olimpiák és a hidegháború, 1972-1992

Az olimpiáknak mindig is voltak politikai vonatkozásai; például 1920-ban az antwerpeni játékok során azzal büntették az első világháborús központi hatalmakat, hogy sportolók nem vehettek részt a versenyeken. Híres példa 1936, amikor a berlini és garmisch-pantenkircheni játékokat itatta át Adolf Hitler náci propagandával. 1968-ban Mexikóvárosban pedig az akkor – és azt követően még sokáig – Mexikóban pártállami diktatúrát gyakorló PRI és az amerikai polgárjogi mozgalom révén vált politikailag jelentőssé az olimpia (Hoberman, 2008: 22). Ennek ellenére 1972-től kezdtem dolgozatomat, ugyanis a hidegháború hatása ekkortól érződött igazán, továbbá az olimpia gazdasági jelentősége a hetvenes évektől kezdve robbanásszerűen emelkedett.

2.1 München, 1972 és a terrorizmus a sporteseményeken

A müncheni olimpia politikailag nagy jelentőségű volt már odaítélésénél is, hiszen 1936 után (Nyugat-)Németország javíthatott imázsán, mégis egy sötét eseményről híresült el: az izraeli sportolók túszul ejtéséről, így összefügg a terrorizmussal.

A szervezők koncepciója – amit remekül tükröz az olimpia szlogenje: „barátságos NSZK, barátságos olimpia” – tulajdonképpen „megágyazott” a terroristáknak. Az olimpiai faluban a biztonsági ellenőrzések még a korabeli normákhoz képest is lazák voltak, tulajdonképpen szabadon járhattak-kelhetek a sportolók és az újságírók a falu szinte teljes területén. Fegyveres őrök kis létszámban, és lehetőleg nem látható helyen tartózkodtak, hogy ne keltsenek felesleges feszültséget. A Fekete Szeptember tagjai így gond nélkül surranhattak be a faluba éjszaka is, és a korábban elloptott kulcsokkal problémamentesen ejthettek túszokat (Miller, 1990: 13-15). A kilenc túszért cserébe palesztin és német, általuk politikainak tartott foglyok szabadon engedését követelték.

A tárgyalások mutatták a helyzet politikai jelentőségét a különböző országok számára. Izrael rögtön megtagadott bármilyen tárgyalást, és speciális alakulatok bevetését sürgette. A nyugatnémet vezetés viszont ezt elutasította – nagyon kínos lett volna számukra, ha újabb zsidó halálesetek kötődnek egy németországi eseményhez, így ők rögtön felajánlották az NSZK-ban fogva tartott muszlim foglyok szabadon bocsátását és

bármilyen mennyiségű pénzt, azonban ezt a terroristák visszautasították. Izraelt nem sikerült meggyőzni arról, hogy felajánljanak bármit is a túsok kiszabadítására. A tárgyalásban Egyiptom is részt vett, a többi érdekelt nemzet – így az Egyesült Államok is – Izrael álláspontján volt, és ignorálta a túszejtőket. A tárgyalások így nem járhattak sikerrel, a mentőakció pedig nem sikerült elég hatékonyra: a terroristák még a nyugatnémet hatóságok beavatkozása előtt hat izraeli edzőt és öt sportolót kivégeztek; ráadásul öt túszejtő is életét vesztette a „mentés” közben és egy nyugatnémet rendőr sem élte túl az akciót. Mindössze egyetlen izraeli tús maradt életben, Shaul Ladany gyalogló személyében. A szabadító akció sikertelensége után nemzetközi – elsősorban nyugati – kritika kereszttüzebe kerültek a szervezők, a NOB azonban megkísérelte bagatellizálni az ügyet. A szervezőbizottság először a játékok hátralevő részét törölni, majd elhalasztani akarta, de a NOB nyomására folytatódtak a versenyek. Ennek ellenére az izraeli, egyiptomi, filippínó és az algériai csapat maradék része hazautazott, és a zsidó származású és vallású versenyzőket természetesen fokozottan őrizték (Hivatalos beszámoló, 1972: 32-35).

Az eseményeket követően rögtön megindultak a találgatások, hogy ki állhatott a támadás hátterében. Nem szabad elfelejteni, hogy az arab-izraeli konfliktus ebben az időszakban nagyon éles volt: a hatnapos háború után, a jóm kippúri háború előtt vagyunk, az izraeli sikerekre csak gerilla-, és elsősorban terroristaakciókkal tudott válaszolni a palesztin oldal, ennek volt része a müncheni túszejtés is. A hidegháború szuperhatalmai közül az Egyesült Államok – és a nyugati tömb nagy része – Izraelt, míg a Szovjetunió az arab erőket támogatta, még ha többnyire csak passzívan és diplomáciai eszközökkel is, vagy a háttérben maradva, fegyverrel és pénzzel. Ennek megfelelően sokféle politikai indíttatás elképzelhető volt, a legjelentősebbeket és legvalószínűbbeket az alábbiakban felsorolom.

A legkézenfekvőbb – és legnaivabb – elképzelés szerint a terroristák magánakciójáról beszélhetünk; ennek ellentmond, hogy ők maguk a Fatah támogatására hivatkoztak (ezt a palesztin kormányzóerő rögtön cáfolta). Természetesen ez sem elképzelhetetlen, azonban ekkora kockázatot és politikai következményt nem szokott egy kisebb csoport egyedül felvállalni.

Reálisabb egy, palesztin erők vagy más arab szervezetek által támogatott akcióról beszélni. A katonai kudarcok ellenpontosítására nem volt más eszközük, és Izraelre is valamiképp nyomást kívántak helyezni, erre ennél nagyobb nyilvánosságot kapó lehetőség nem adódhatott. Nem mindegy, hogy itt valóban a korabeli vezetőkről, vagy marginális terrrorszervezetekről beszélünk. Előbbi valószínűsége alacsony, ugyanis saját legitimitásukat ásták volna ezzel alá a nemzetközi közvélemény szemében, szélsőséges szervezetek azonban állhattak az akció mögött (Rowley és Taylor, 2006: 22).

Vannak azonban ennél nagyobb szabású, már-már összeesküvés-elmélethez hasonlító elképzelések is. Az egyik szerint az NSZK vezetésének helyi ellenzéke, illetve olyan NDK-s erők, amelyek Willy Brandt kancellár híres „Ostpolitik”-jával nem értettek egyet, szervezhatték a támadást, ezzel az NSZK hírnevét csorbítva, esetleg külpolitikai váltást remélve. Kérdés, hogy miért ezt az utat választották céljaik elérése, de elterelésként is fel lehet fogni azt, hogy az arab-izraeli konfliktust kihasználva csaptak le a nyugatnémet vezetésre. Ezt támasztja alá részben az a nemrégiben feltárt tény, hogy a német hatóságok nem reagáltak megfelelően a terrortámadással kapcsolatos korábbi információkra és a tárgyalások során is számos alapvető hibát vétettek (Ahren 2012). Ennek ellenére, mivel a német belharcok folyamán nem ismerünk akár hasonlóan radikális tettet, ez a forgatókönyv nem tűnik reálisnak.

Más elméletek szerint a keleti tömb egyik kommunista nagyhatalma – a Szovjetunió vagy Kína – állt az események hátterében (Krahulcsán, Müller és Takács, 2008: 90-91). A szovjetek ezen elképzelés szerint az USA és Izrael elleni támadásnak szánhatták az akciót; ezt alátámaszthatja, hogy a Varsói Szerződés országainak médiájában az eset nem gyakran, és csak mellékes hírként jelent meg, és a szovjet vezetés sosem ítélte el az akciót hivatalosan. Kínának kevésbé lehetett érdeke a támadás, de a külpolitikai függetlenséget, és a „harmadik hatalommá emelkedés” lehetőségét láthatták benne. Mindennek ellenére a keleti blokkal szemben enyhülő Nyugat-Németország reputációjának csorbítása nem tűnik logikus lépésnek a szovjetek részéről.

A mozgatórugók feltárása tehát igen bonyolult feladat, csak valószínűsíteni lehet az egyes koncepciók realitását. A müncheni események mindenesetre a nemzetközi terrorizmus leghíresebb példájának számítottak 2001. szeptember 11-e előtt, és rendkívül nagy

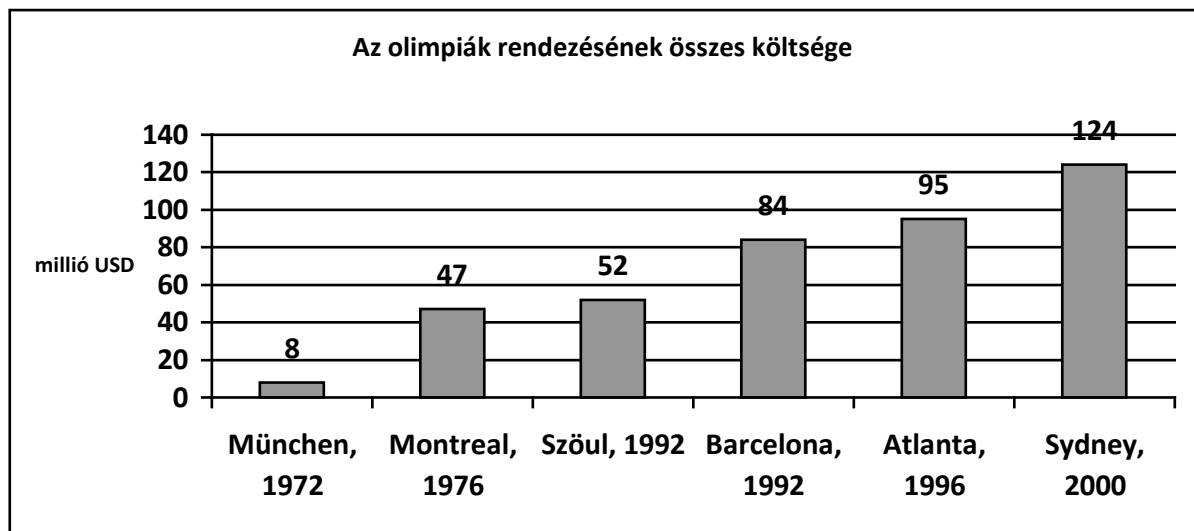
hatással voltak a jövő terrorellenes intézkedéseire is, mindemellett a nemzetközi terrorizmus is új célpontot kapott: a sporteseményeket. Ugyan hasonlóan nagy közérdeklődéssel követett terrorakció nem volt azóta sem sporteseményeken, de a sportolók megtámadása könnyű nyilvánosságszerzési akció ma is a terrorszervezeteknek. Érdeemes megemlíteni a korszakból például egy örmény terrorkülönítmény támadását török sportolók ellen 1984-ben, amely azonban sikertelenül végződött (az olimpiákon különösen szigorú biztonsági intézkedések vannak bevezetve a müncheni katasztrófa megismétlődése megakadályozandó).

2.2 Montreal, 1976 és az olimpiák gazdasági vonatkozásai

1976 viszonylag kis jelentőségű politikai vonatkozásában. Talán azt érdemes megjegyezni, hogy erre az évre pályázott eredetileg Moszkva és Los Angeles is, de a többségében nyugati politikai tömb által delegált bizottság inkább a láthatóan kevésbé felkészült Montrealnak adta az olimpiát (Olimpiai helyszín szavazatarányok), a várható politikai feszültséget minimalizálva. A kanadai metropolisz számára hatalmas veszteséget jelentett a rendezés, az adósságot Québec tartomány és a város egészen 2006-ig törlesztette (Jevtic, 2012: 65). Montreal azóta az olimpia pénzügyi kockázatainak iskolapéldája, így itt térnek ki a modern játékok gazdasági hatásaira, amelyek egyre nagyobb jelentőségűek.

1952-ben dolgozta ki a NOB az olimpiák finanszírozásának alapelveit, korábban erre a kis kiadások miatt nem volt szükség (ez volt az Olimpiai Charta első módosítása, amit azóta minden esztendőben követett legalább egy). Ezt ugyan több alkalommal módosították azóta (a legfontosabb talán az az 1996-os változtatás, amely erősen korlátozta a magánforrások felhasználását a rendező bizottságnak), azonban a lényeg ugyanaz maradt: a NOB nem veszíthet egy olimpián, a rendező városnak pénzügyi garanciákkal kell biztosítani, hogy az esetleges deficitet kipótolják az olimpiai mozgalom felé (Preuss, 2006: 15). 1972 óta ugrottak meg rendkívüli mértékben az olimpiával kapcsolatosan elköltött összegek, ekkortól vált egy egész ország gazdasága szempontjából jelentőssé egy rendezés (ezt illusztrálja az 1. ábra).

1. ábra:

Forrás: Preuss (2006): 224

1972-ben Münchenben rekordösszeget költöttek a rendezésre, az addig szokásostól eltérő módon nagy magántőke bevonásával. A bevételek azonban nem érték el az elvártat, és a garanciákat továbbra is az állam illetve a város fedezte, a 893 millió dolláros¹ hiány azonban korántsem számít kiugróan magasnak (Hivatalos beszámoló, 1972: 52-55).

Montreal esetében az volt a probléma, hogy a kanadai állam nem pártolta a pályázatot, így semmilyen garanciát nem volt hajlandó vállalni. Ezért Québec tartomány, a város és magánforrások biztosították a fedezetet a szervező bizottság számára. Ezeknek fedezetére nem igazán gondoltak az elsősorban politikai legitimációt kereső népszerűtlen montreali politikusok, akik minden legális és illegális trükköt bevetettek a rendezés elnyeréséért (Fotheringham, 1999: 76). Mivel a létesítmények nagy része új volt, a kiadások jóval meghaladták a korábbiakat, és a várható magas deficit miatt magánbefektetők sem jelentkeztek. Emiatt nagy összegű kölcsönöket volt kénytelen felvenni a város és a tartományi vezetés is, amelyeket terveik szerint a közvetlen bevételek többé-kevésbé fedeztek volna, és jól beosztva öt éven belül vissza tudták volna fizetni. Azonban a bevételek igen alacsonyok voltak, többek között a kanadai csapat sikertelensége (aranyérem nélkül zártak) okán is, és a kiadásoknak csupán öt százalékát fedezték, 2729

¹ A dolgozat folyamán mindig 2000-es USD-t értek dollár alatt

millió dolláros hiányt hagyva a szervezőkre. Így a hitelek törlesztése elhúzódott, a kamatok ennél fogva emelkedtek, továbbá a járulékos költségekre (létesítmények korszerűsítése, stb.) újabb kölcsönöket kellett felvenni, így tarthatott a „nagy adósság” harminc éven keresztül. Ráadásul ezalatt az időszak alatt folyamatosan emelkedő különadókat kellett bevezetni a tartományban (pl. a dohányárakra), ez pedig a befektetői hajlandóságot és a működőtőke-beáramlást csökkentette, még nehezebb helyzetbe sodorva Montrealt és környékét (Whitson, 2004: 1220-1224).

A moszkvai olimpia pénzügyi mérlege nem ismert számunkra (a hivatalos beszámolóban közölt információk hitelessége erősen vitatható), de feltehetően hatalmas veszteséget produkált a Szovjetunió számára. A nyugati bojkott miatt nagy bevételektől estek el a szervezők, a rendezésre viszont kizárólag állami forrásból nagy összegek mehettek el, hiszen rendkívül korszerű és nagyszabású olimpiát rendezett a szovjet főváros (Preuss, 2006: 17).

Los Angeles lakói civil tiltakozásokat szerveztek már 1981-től azért, hogy elkerüljék Montreal sorsát, és a közpénzek felelőtlen felhasználása ellen tüntettek. Ennek eredményeképp minimális állami pénzből fedezték a kiadásokat, és azokat is kizárólag a város és környéke számára hosszabb távon használható infrastrukturális fejlesztésekre fordították. A rendezés egyéb költségeit magántőkéből fedezték, ennek köszönhetően ez volt az első olimpia, ahol mindenütt reklámokba ütközött az ember, minden eladható felületre találtak szponzort a szervezők, valamint a televíziós közvetítési jogokat a korábban szokásos ár triplájáért értékesítették. Ennek köszönhetően 380 millió dolláros nyereséggel zárt az olimpia, mintát adva a későbbi rendezők számára (Andranovich, Burbank és Heying, 2001: 120-122).

1988-ban Szöul természetesen nem tudta kizárni a közszférát olyan mértékben, mint azt Los Angeles tette (hiszen nem állt rendelkezésükre olyan sportinfrastruktúra), de a korábbiakhoz képest jelentősen visszaszorították az állami pénzek felhasználását (53%-ra). Ennek és a bojkottokat követő nagy várakozásnak köszönhetően az előzetesen veszteségesnek várt olimpia 192 millió dolláros profittal zárt. 1992-ben Barcelona egy új aspektust erősített fel az olimpiák gazdasági hatásai közül: az elavult várost teljesen újjáépítették az olimpia okán, így nagy mennyiségű közpénzt használtak fel. Minden idők

egyik legnépszerűbb olimpiája így a nagy nézettség és a rengeteg szponzor ellenére is nullszaldósra sikeredett, de egyéb hatásai (amelyeket a későbbiekben részletezek) okán az egyik legnyereségesebb olimpiának tekintik a sportközgazdászok (Preuss, 2006: 18).

2.3 Moszkva, 1980 és az első bojkott

Elérkeztünk a történelem politikailag leginkább átítatott olimpiájához, a hírhedt 1980-as bojkotthoz. Megtévesztő az alcím, ugyanis ez nem az első jelentős bojkott az olimpiák történetében: éppen Montreal szolgáltatott precedenst az Egyesült Államok számára, amikor huszonnyolc afrikai ország bojkottálta a játékokat abból az okból kifolyólag, hogy a NOB nem zárta ki a versenyekről Új-Zéland sportolóit, amiért azok az akkor apartheid uralom alatt álló Dél-Afrikában játszottak rögbimérkőzést a Nemzetközi Rögbiszövetség szigorú tilalma ellenére. Korábban az 1956-os melbourne-i játékokról is távol maradt néhány ország, vagy a szuezi válság, vagy a magyar forradalom miatt, illetve Kína Tajvan elismerése okán bojkottálta az olimpiát. De már a berlini olimpiáról is voltak távol maradó országok, illetve sportolók, azonban az első valóban világméretű és komoly sportszakmai következményekkel járó bojkottnak a moszkvait nevezhetjük (Hoberman, 2008: 26).

Már az odaítélés pillanatától kezdve körülengte az egyre éleződő hidegháborús feszültség a játékokat. 1974-ben, Bécsben választotta a NOB Moszkvát Los Angeles-szel szemben (Olimpiai helyszín szavazatarányok). Ez a tény már önmagában egy nagy diadal volt a Szovjetunió számára, hiszen a második világháború óta nem voltak játékok a keleti blokk egyik városában sem, ráadásul az olajárrobbanásokkal és az arab-izraeli konfliktusokkal ekkor erősödött fel ismét a verseny a két szuperhatalom között.

Az egyre feszültebb politikai légkör egyik jele volt Afganisztán 1979-es lerohanása. Már korábban is támogatta az afgán kormányt a szovjet vezetés, de 1979 decemberében afgán hívásra álrúhás fegyveres csapatokat küldött az országba a szovjetek által támogatott bábkormányt támadó mudzsahidek leverésére. Jimmy Carter amerikai elnök ezt a szuverén országok belügyeibe való beavatkozásnak tekintette, így felhívta a demokratikus országokat arra, hogy ha ultimátumáig (1980. február 20.) a Szovjetunió nem vonja ki csapatait a térségből, akkor bojkottálják az eseményt (Carter, 1980). Sőt, először a NOB-ra próbált nyomást gyakorolni, hogy halasszák el vagy helyezték át a játékokat. Ennek

nem volt realitása, ráadásul igen valószínű, hogy a bojkott az invázió nélkül is lefolyt volna; erre titkosszolgálati dokumentumok utalnak, amelyek már 1979 januárjában jelezték a bojkott lehetőségét (Krahulcsán, Müller és Takács, 2008: 99). 1980. március 21-én az USA olimpiai bizottsága hivatalosan is bejelentette a bojkottot, innentől megkezdődött a kétoldalú lobbizás: az Egyesült Államok minél több országot kívánt meggyőzni a távolmaradás helyességéről, míg a Szovjetunió ezzel ellentétes propagandát folytatott (Krahulcsán, Müller és Takács, 2008: 103-105).

A kisebb és fejletlenebb országokat, amelyek sportolói érmes remények nélkül utaztak volna az olimpiára, viszonylag könnyen sikerült meggyőznie az amerikai külpolitikának. Ez egyebek annak volt köszönhető, hogy bár Nagy-Britannia és Franciaország nem volt hajlandó részt venni a bojkottban, cserébe viszont ők is arra biztatták volt gyarmataikat, hogy maradjanak távol, ők pedig csökkentett létszámú csapatot küldtek csak Moszkvába. A brit és francia példát követte még néhány nyugat-európai ország is, így az igazi sporthatalmak közül csupán az Egyesült Államok, Japán, Nyugat-Németország, Kína, Dél-Korea, Irán és Kenya maradt teljesen távol a játékoktól, de ez is igen megrázó méretű bojkott volt, amely rendkívül sokat ártott az olimpiai eszmének (Olimpiai összefoglaló, 1980).

Az USA számára olyan fontos volt az, hogy minél kevesebb ország vegyen részt az eseményen, hogy egészen furcsa eszközöket is bevetett. A Ceaușescu-rendszer ellen protestáló erdélyi disszidensek beadványt nyújtottak be a NOB-hoz, hogy az zárja ki Romániát a szervezetből. A javaslatot erősen támogatta az USA, és alig pár szavazaton múlt, hogy a románok NOB-tagok maradhattak.

Az amerikai nyomásnak hírszerzési iratok szerint még azok a nyugat-európai kormányok is engedtek, amelyek végül delegáltak sportolókat a játékokra, de az olimpiai bizottságok hajthatatlanok voltak. Éppen ezért sok versenyző különböző korlátozással szerepelt a nyitó-, és záróünnepségen: hét ország – köztük a franciák és az olaszok is – egyáltalán nem vonult fel, a britek és az írek sportolók nélkül, csak játékvezetőkkel képviseltették magukat, négy ország a NOB zászlaja alatt indult, míg hárman – Spanyolország, Portugália és Új-Zéland – nemzeti lobogójuk helyett csak a helyi olimpiai bizottság zászlajával vonultak fel. Az új-zélandiak esete külön érdekes, ugyanis ők részt vettek a

bojkottban, de négy renegát versenyzőjük mégis „beszökött” az olimpiára. Az említett országok egyike sem használta nemzeti zászlaját egyik versenyen sem. A záróünnepségen a szovjetek nem voltak hajlandóak az Egyesült Államok zászlaját felhúzni, mint következő rendező országét, de a NOB erős lobbijának hatására végül Los Angeles város zászlajának felhúzására hajlandóak voltak.

Sportszakmailag a résztvevő országok nagyot profitáltak a bojkottból, hiszen jóval több érmes helyezést gyűjtöttek be, mint egyébként szoktak: a Szovjetunió toronymagasan nyerte az éremtáblázatot, de például a britek is kimagaslóan jól szerepeltek az azt megelőző harminc évhez viszonyítva (Olimpiai összefoglaló, 1980).

2.4 Los Angeles, 1984 és a második bojkott

Los Angeles a hetvenes évek folyamán már kétszer veszített pályázatot, előbb Montreal és Moszkva mögött harmadik, majd Moszkva mögött második lett a versenyben. Harmadik kísérletre azonban nem volt ellenfele, ugyanis az egyetlen rivális pályázó Teherán volt, de Irán az országban zajló nagy társadalmi és politikai változásokra hivatkozva – feltehetően a Fehér Ház nyomására – kiszállt a versenyből, mielőtt szavazni lehetett volna (Sarantakes, 2006: 142). A moszkvai bojkott kódolva már magában hordozott egy kontrabojkottot, ismerve a hidegháborús diplomáciai logikát. A szovjet sportminisztérium már 1984 előtt is tervezett volna bojkottot, a legalkalmasabbnak mégis a Los Angeles-i játékokat ítélték. Már 1982 márciusában jelezték egy mexikói konferencián, hogy nem gondolják alkalmasnak a „szélsőjobboldali” USA-t egy ilyen rendezvény levezénylésére (Krahlucsán, Müller és Takács, 2008: 109).

Az előzetes jelek ellenére egészen az utolsó pillanatig nem volt biztos, hogy sor kerül a bojkottra. A Szovjetunió csak május kilencedikén jelentette be távolmaradását, a keleti blokk országai pedig mindezt csak ezután tették meg. Áprilisban már aggodalmukat fejezték ki hivatalosan is, aminek hatására a NOB és Reagan elnök is bocsánatot kért, ezzel úgy tűnt, hogy rendezve van a helyzet. Májusban az USA-t sokként érte a bejelentés, ugyanis a szovjetek eddigre már ki is fizették a magas televíziós jogdíjat, és minden előkészület lefolyt. A bojkottnak a keleti blokk országai közül csak Románia és Kína tudott ellenállni; ekkorra már mindkettő többé-kevésbé függetlenítette külpolitikáját

Moszkvától (különösen igaz ez Kínára). A románok később komoly gazdasági szankciókat is kaptak, amelyeket a lakosság sínylett meg. Általános jelenség, hogy a sportvezetés jelezte a szervezőknek a részvételt, a politikai vezetés azonban utasította őket a távolmaradásra. A NOB megkísérelte a döntést visszafordítani: Juan Antonio Samaranch, a szervezet elnöke május 24-én Prágában találkozott a szocialista országok sportvezetőivel. A románok kivételével azonban a Varsói Szerződés tagjai egységesen kiálltak a döntés mellett, sőt, a szöuli játékok bojkottját is kilátásba helyezték. Ugyanezen a találkozón szervezték meg „ellenolimpiájukat”, amely egy, különböző szocialista országokban megrendezett versenysorozat volt (MSZMP PB, 1984. június 5.: 139).

Természetesen a bojkott tiltakozást váltott ki a sportolókban és a közvéleményben egyaránt, bár kétségtelenül kisebbet, mint 1980-ban fordított helyzetben. Ennek oka feltehetően a következmények súlyossága volt, különösen a Szovjetunióban a legkisebb tiltakozást is igen szigorúan büntették még ebben az időszakban is. A nyugati visszhang is egyértelműen elítélő volt, kicsit is tájékozott ember nem vehette komolyan azokat az indoklásokat, amelyek 1984-et az 1936-os helyzethez, Ronald Reagant pedig Hitlerhez hasonlították. A szovjet vezetés a fenyegetettség mellett belső kommunikációjában a „szovjet nép megsértését” is említette (Buda, 2011), ami valamivel érthetőbb lett volna a hivatalos álláspontnál. A nemzetközi sajtóban ezt mégsem erőltették, úgy gondolván, hogy politikai propagandacéljaiknak nem felelt meg, továbbá az olimpiai eszme degradálása lett volna kimondani, hogy itt kicsinyes bosszúról, politikai játszmáról volt szó.

2.5 Szöul, 1988; Barcelona, 1992 és ami a bojkottok után történt

Los Angeles után félő volt, hogy az olimpiák egyszerűen a hidegháború játékszerévé válnak, és egyik nagyhatalom sem hajlandó a másik politikai tömb által rendezett játékokon megjelenni. Szöulban a veszély különösen fenyegetett, hiszen a KNDK már az odaítélés után közölte, hogy mindenképpen bojkottálni fogják az olimpiát, elvégre el sem ismerték a Koreai Köztársaság szuverenitását. A bojkotton kívül azt a lehetőséget ajánlották fel a NOB-nak, hogy társrendezőként észak-koreai helyszínek is legyenek; erre hajlottak is volna a szervezők, azonban Phenjan a rendezvények legalább felét követelte, így nem született megegyezés (Krahulcsán, Müller és Takács, 2008: 149). Ha ekkor Mihail Gorbacsov személyében nem egy enyhülés felé tendáló vezető van a Szovjetunió élén, feltehetően Los Angeles-hez hasonló mértékű lett volna a távolmaradás. Gorbacsov ugyan tárgyalt Kim Ir Szennel, de egyikük sem tudta meggyőzni a másikat, így Észak-Korea – és vele szolidaritásban Kuba, Nicaragua, Etiópia, Madagaszkár, Albánia és a Seychelle-szigetek – bojkottálta a játékokat (Olimpiai összefoglaló, 1988).

Az olimpia a térség számára is nagy jelentőséggel bírt. A koreai konfliktus csak alábbhagyott 1953-tól, de nem szűnt meg, béke nem kötöttet, a félszigeten állandó nemzetközi katonai jelenlét volt (és van a mai napig). Ráadásul ekkor még Dél-Koreában sem voltak rendezettek a liberális demokrácia alapkövetelményei: az 1987-es mozgalmak erre hívták fel a figyelmet, és az általuk és Észak-Korea által okozott instabilitás miatt a NOB majdnem megvonta a rendezés jogát Szöultól. Azonban az ideiglenes kormány is le tudta vezényelni a versenyeket, és az olimpia láthatóan elősegítette Dél-Korea demokratizálódását (Manheim, 1990: 292.).

1992-ben a barcelonai olimpia a hidegháború lezárását jelentette a sportpályákon is, politikai jelentősége így is nagy volt. A Szovjetunió széthullása után még nem tisztázták az emberek új állampolgárságát, így a három balti államon kívül a többiek együtt indultak Független Államok Közössége néven (ez a gyakorlat már az albertville-i téli olimpián is működött). Jugoszlávia független államai – már amelyek eddigre már kialakultak – külön csapattal indultak már (Olimpiai összefoglaló, 1992). A hidegháború végének ünneplése átítatta az egész rendezvénysorozatot, de Barcelona leginkább a korábban már említett gazdasági szempontok miatt jelentős olimpia – a városfejlesztés sajátos módszerévé nőtte ki magát az ötkarikás eszme.

2.6 Hidegháború a sportpályákon

A szuperhatalmak közötti csatározás és enyhülés nem csupán a bojkottokban és egyéb, láthatóan politikai beavatkozásokban volt tapasztalható, hanem a pályákon is. A politikai vezetés egy-egy sportsikert megpróbált rendszerének alátámasztására, népszerűségének növelésére felhasználni. Ez különösen igaz volt akkor, ha a Szovjetunió és az Egyesült Államok egymással versengtek. Ennek a jelenségnek néhány eklatáns példáját is bemutatok a következőkben.

1972-ben a müncheni olimpia döntőjét az USA és a Szovjetunió vívta, és a végletekig kiélezett összecsapáson három másodperccel a lefújás előtt az amerikaiak vezettek egy ponttal. A szovjeteknek nem sikerült a hátralévő időben pontot szerezniük, így az USA ünnepelhetett – volna, ha a Nemzetközi Kosárlabda-szövetség (FIBA) elnöke nem jön le a lelátóról, és nem rendel el új bedobást a szovjetek javára, mindezt természetesen hatáskörén kívül. A második sikertelen kísérlet után újra megismétlődtek az események, harmadszorra pedig az amerikaiakat a játékvezetők szabályellenesen visszább rendelték a bedobó játékosról, így már sikerült megnyerni a mérkőzést a szovjeteknek. A találkozó végjátéka komoly felháborodást váltott ki a nyugati világban, míg a Szovjetunióban évekig a kommunista felsőbbrendűség egyik jelképévé vált (Olimpiai összefoglaló, 1972).

1980-ban Lake Placidben (Egyesült Államok) rendezték a téli játékokat (még a bojkottok előtt). A jégkorongtorna kiemelkedő favoritjai a szovjetek voltak, akik a korszakban a legjobbnak számítottak a világon (csupán a kanadaiaknak voltak hasonló játékosaik, de ők

a juniorválogatottat szerepeltették ekkoriban a világversenyeken, mivel a profik klubjaikban játszottak az olimpia idején). A torna döntő szakaszában Szovjetunió-Egyesült Államok mérkőzésre került sor, ahol a szovjetek természetesen hatalmas esélyesek voltak – alig egy hónappal korábban a két csapat felkészülési mérkőzésén 10-3-as szovjet siker született – végül azonban mégis az amerikaiak győzedelmeskedtek. A „Csoda a jégen” azóta az amerikai vezetőképzésben gyakran használt motivációs siker, az USA jégkorongedzőinek képzése során pedig kötelező tantárggyá lett a mérkőzés lélektani aspektusainak elemzése. A Szovjetunióban megkísérelték az eredményt eltitkolni: a Szovjet Hírügynökség (TASZSZ) két napra beszüntette a tudósítást az olimpiáról, a szovjet médiában pedig hivatalos beszámoló sosem jelent meg a mérkőzésről, csupán az eredményt közölték a következő összecsapás beszámolójának alján, nemzeti traumát megelőzve ezzel (Olimpiai összefoglaló, 1980).

Érdekes, és kevésbé ismert közjáték volt a gorbacsovi konszolidációnak a „Glasznosztj Bowl” tervezete. Ez egy amerikaifutball mérkőzés lett volna Moszkvában, két neves egyetemi csapat – az Illinois és a USC – között. Maga Gorbacsov is részt vett a találkozót kezdeményező tárgyalások egyikén, és előbb 1988-ra, majd 1989-re tűzték ki az összecsapás időpontját. A szovjetek végül hetekkel a meccs előtt lefűjták a mérkőzést (ez jogukban állt a szerződés szerint), mivel túl magasnak ítélték a vele járó költségeket (a stadion átalakítása, felszerelése, a játékosok és a stábok ellátása, stb.). A szovjet-amerikai kapcsolatoknak mégis az egyik legérdekesebb epizódja volt a tervezet, a sportdiplomácia kultúrpolitikai lehetőségeit mutatja meg (Fiske, 1989; Florence, 1989).

III. Magyarország kül- és belpolitikájának összefonódása az olimpiákkal, 1972-92

3.1 München, 1972 és Montreal, 1976

A magyar csapat részvétele az olimpiákon folyamatos állambiztonsági rizikókkal bírt a 1945 és 1990 között, hiszen Moszkva kivételével mindig az „ellenséges tábor” rendezhette a játékokat, így igen magas volt a disszidálási veszély. Különösen igaz volt ez 1956-ban, Melbourne-ben, a magyarországi bizonytalan helyzet miatt, de a sportvezetés mégis Münchent ítélte a legveszélyesebb olimpiának ilyen szempontból – egyrészt németül elég sok olimpikon tudott, másrészt kapcsolataik is lehettek Németországban, de a legfontosabb ok a Szabad Európa Rádió volt, amely az ellenzék hangjaként működött müncheni székhellyel (Buda, 2011). A jelentések szerint több SZER-rel összefüggésbe hozható személy győzködte a sportolókat, akikre azonban nagyon vigyáztak a kirendelt ügynökök (Krahulcsán, Müller és Takács, 2008: 88-89). Hasonló ügynökök a későbbi olimpiákra is utaztak, összesen huszonhét ilyen olimpikonról tudunk 1956 és 1988 között (Tischler, 2009). Sőt, szovjet indíttatásra Moszkvában a „tüntető sportolók ellenpropagandájától” jobban féltek, mint Montrealban a disszidensektől, így Kádár János legnagyobb meglepetésére a Szovjetunióba több beépített embert küldtek, mint Kanadába, (MSZMP PB, 1980. május 13.: 42-45).

A müncheni terrorakció – mint a Varsói Szerződés államaiban általában – nem került középpontba a magyar médiában, a vezetők is csak a versenyek esetleges beszüntetése miatt aggódtak. Az állambiztonsági jelentések között azonban található egy dokumentum, amely a „belső ellenzéktől” származik, és a keleti blokk közel-keleti politikáját támadja. Szerintük „nem éri meg az arabokba fektetni”, ez arra utal, hogy a magyar vezetésben egy réteg úgy vélte, szovjet támogatással történtek az események. További jelentések szerint a szélsőbaloldali underground ellenzék helyeselte a palesztinok tettét, míg egy írás szerint egy szélsőjobboldali csoportosulás kiirtotta volna az egész zsidóságot (Krahulcsán, Müller és Takács, 2008: 91). A lakosság körében csupán néhány kisebb reakciót jegyeztek fel (kisebb inzultusok értek arab követségeket, illetve néhány egyetemista gyászszalagot viselt a mentőakció áldozatainak emlékére, ezért kizárták őket az intézményből).

A sporttal kapcsolatos terror komolyságával azonban megismerkedhetett a magyar vezetés 1976-ban. Montreal nem volt túl jelentős olimpia politikai szempontból, a magyar csapattal kapcsolatban sem történt sok érdekesség, leszámítva az első különítmény utazásának körülményeit. A kanadai légitársaság, amely a repülőgépet biztosította, a felszállás után nem sokkal merénylettervezetről értesült, amely a magyar csapat ellen irányult. Így kényszerleszállást hajtott végre a gép még Európában, a gyanúsítottakat pedig előállították. Az esetről a magyar média természetesen hallgatott, a lehetséges indokok máig ismeretlenek (Krahulcsán, Müller és Takács, 2008: 95).

A szokottnál gyengébb magyar szereplés (mindössze négy aranyérem és huszonkét érem) nem csupán a szurkolók között váltott ki nyugtalanságot, de a politikai vezetés is elégedetlen volt. Sportszakmai szemmel a visszaesés oka egyértelmű: a keleti blokk országai (különös tekintettel az NDK-ra) komoly előrelépést mutatott a térség sikersportágaiban, ezzel Magyarországot is kissé háttérbe szorítva. Ezt az MSZMP vezetésében is felismerték, és azzal magyarázták, hogy ezen szocialista országokban a központi sportirányítás hatékonyabban dolgozik, kevesebb autonómiát biztosít a szakszövetségeknek, az egyesületeknek és az edzőknek. A magyar sportélet szakemberei lettek így a bűnbakok, a központi felügyelet megerősítését rendelték el nem sokkal a játékok vége után (MSZMP Titkárság, 1976. augusztus 30.: 24-29).

3.2 Moszkva, 1980

A moszkvai játékok politikai kicsengése természetesen hazánkat sem hagyta érintetlenül. Különösen komoly próbatétel volt ez a magyar sportvezetés számára, hiszen a MOB-nak és a Testnevelési és Sportthivatalnak új vezetője lett Buda István korábbi munkaügyi államtitkár személyében, miután Beckl Sándort nyugdíjazták (MSZMP PB, 1978. szeptember 5.: 5). A bojkott bejelentése előtt is nagyon készült a magyar külügy a játékokra, hiszen félő volt, hogy egy szovjet olimpián a nyugati versenyzők politikai üzeneteket fognak közölni (mint azt tették a fekete polgárjogi mozgalom hívei a mexikóvárosi olimpián). Így a magyar szurkolók is több mint egy éves ellenőrzésen vettek részt, amely során megvizsgálták, mennyire megbízhatóak politikailag. Ha a

vizsgálaton nem felelt meg az illető, nem utazhatott Moszkvába (Krahulcsán, Müller és Takács, 2008: 108).

A szovjet szervezők a magas szintű lebonyolításhoz a legmodernebb technológiát kívánták használni, amelyet azonban csak az USA-ból lehetett beszerezni. Mivel a szuperhatalomnak kínos lett volna az Egyesült Államokhoz fordulni segítségért, Magyarország lett megbízva a műszerek megvételével, természetesen a legnagyobb titokban, ezt pedig problémamentesen megoldották az illetékesek (Krahulcsán, Müller és Takács, 2008: 101). Hazánk kiemelt szerepét a játékokkal kapcsolatban mutatja, hogy a NOB akkori elnöke, Michael Morris Magyarországra látogatott a szervezéssel kapcsolatban, ahol Losonczy Pál fogadta (MSZMP PB, 1979. augusztus 7.: 12).

Jimmy Carter ultimátumát követően több kisebb országgal szemben is kisebb-nagyobb követeléseket támasztottak az amerikaiak, hazánkkal szemben például azt, hogy engedjék meg a Szabad Európa Rádió munkatársainak akkreditációját a magyar csapat részeként Moszkvában; természetesen erről szó sem lehetett. A bojkott bejelentése után a nyugati sajtó tiltására is jobban odafigyeltek, mint korábban, megpróbálták a saját interpretációjukat ráerőltetni a közvéleményre. Ezzel egy időben több országba is magyar küldöttségek mentek annak érdekében, hogy lebeszéljék őket a bojkottról (pl. Franciaország, Ausztria, NSZK), inkább kevesebb, mint több sikerrel.

3.3 Los Angeles, 1984

Magyar szempontból természetesen a korszak politikailag legérdekesebb olimpiája éppen az általunk bojkottált a Los Angeles-i volt. Akkor is az lett volna, ha a keleti blokk nem marad távol a játékoktól, hiszen az Egyesült Államok különösen nagy veszélyforrás lehetett propaganda terén, Kalifornia igen csábító hely lehetett a sportolók és a nézők számára is disszidálási célból. Éppen ezért az állambiztonsági szervek felkészültek arra, hogy minden magyar nyilatkozatot szigorúan ellenőrizzenek, és erre a sportolókat és segítőiket is felkészítették. Március folyamán egy MOB-delegáció utazott Los Angeles-be, hogy ellenőrizze a körülményeket, valamint kiválasztották a magyar csapatnak megfelelő olimpiai falut is (a játékok során két falu is volt); mindent rendben találva érkeztek haza. A politikai vezetés számára aggasztó jelentések érkeztek viszont egy New

Yorkban tartózkodó ügynöktől, aki a CIA különleges előkészületeit próbálta nyomon követni (Krahulcsán, Müller és Takács, 2008: 112-115). Az egész magyar sportolói közösséget sokként érte így a május kilencedikén a szovjet bojkott híre, amely többek között „elviselhetetlen körülményekre hivatkozott” (Népsport, 1984. május 9.).

Már április elején napirendre tűzték a bojkott kérdését a Politikai Bizottságban, és egy levelet küldtek a szervezőknek, amelyben figyelmeztették őket, hogy a szocialista táborral szembeni magatartásuktól függ a magyarországi részvétel. Az esetleges bojkott egyik okaként határozták meg azt, hogy a szervezők a minél magasabb profit érdekében rendezik a versenyt, épp ezért a járulékos költségek jelentősen megnövekedtek, ráadásul a doppingolás ellenőrzésének lazulásától is félték (MSZMP PB, 1984. április 10.: 47-51).

A Szovjetunió már május hetedikén tájékoztatta a Varsói Szerződés olimpiai bizottságait a bojkott tervezetéről. Május 11-ére Moszkvába hívták össze a bizottságok elnökeit és egy-egy államtitkárt minden országból, majd hosszas körítéssel előadták a bojkott okait és körülményeit. Egyfajta „fenyegetettségre” és a „szovjet nép megsértésére” hivatkoztak elsősorban. A konferencián a román és a magyar küldöttég tiltakozott, a többi nemzet küldöttei beleegyeztek a távolmaradásba, a magyar és a román delegációnak ezért gazdasági szankciókat helyeztek kilátásba, amennyiben elküldik versenyzőiket a játékokra (Buda, 2011; MSZMP PB, 1984. május 14.: 2-9).

A MOB és a politikai vezetés nem volt könnyű helyzetben. A tagok nagyobbik része a részvétel mellett volt a szankciók mellett is, ráadásul az Egyesült Államok is beszűntette volna – az egyébként nem túlságosan szoros – gazdasági kapcsolatokat az országgal bojkott esetén, így nem volt igazán „biztos nyertes” szituáció (az ígéretet egyébként később nem tartották be, már 1984-ben újraindították az importot és exportot az USA-ból). Természetesen a MOB tagjainak nagy része elsősorban sportember volt és nem politikus, így nyilvánvalóan nem fogadta el szívesen a politikai álláspontokat. Azonban nehéz volt ignorálni a sorra érkező bejelentéseket a „baráti országoktól”, május 13-ára az egész Varsói Szerződés és jó néhány ázsiai ország (pl. Mongólia, Laosz, Vietnam) bejelentette távolmaradását, a románok azonban többször kihangsúlyozták, hogy ők ott lesznek Los Angeles-ben (ez végül így is történt). Május tizenharmadika és tizenhetedike között rendkívüli dilemmában volt az egész magyar vezetés, végül 14-én a PB meghozta

a döntést. A határozatban benne volt a MOB által kötelezően közzéteendő nyilatkozat is, így a szervezet tagjainak sok mérlegelési lehetősége volt a helyzet árnyalására, szuverén álláspontok megfogalmazására (Buda, 2011; MSZMP PB, 1984. május 14.: 2-9).

1984 óta sokakat foglalkoztató kérdés, hogy vajon lehetséges lett volna a részvétel, vagy nem voltunk abban a helyzetben, hogy ellenálljunk a szovjet utasításnak. A sportvezetői közvélemény általában úgy gondolja, hogy nem volt lehetőség a bojkott elkerülésére, azonban az ellenpéldák – elsősorban Románia – másra engednek következtetni. Nem véletlen, hogy a Szovjetunió „csak” gazdasági szankciókat helyezett kilátásba. 1984-ben külkereskedelmünk nem elsősorban a Szovjetunióra támaszkodott, bár kétségtelen, hogy egy esetleges KGST bojkott igen rosszul érintette volna a gazdaságot. Azonban Románia elől sem zárták el a KGST piacát, és ez véleményem szerint még kevésbé lehetett volna így Magyarország esetében, hiszen a magyar gazdaság több szempontból létfontosságú volt a KGST számára (Holzman, 1987: 80). Ezek a szankciók is valószínűtlennek tűnnek, de a katonai beavatkozás már annyira elképzelhetetlen lett volna egy ilyen „apróságért”, hogy ezt már fenyegetésként sem használták. Ez is jelzi, hogy a Szovjetunió nagyon messzire nem ment volna el egy-egy ország részvételéért, ahogyan Románia esetében sem tett kisebb feddéseken kívül semmit (Buda, 2011).

A Politikai Bizottság összetétele azonban ekkor többé-kevésbé változatlan volt már hosszú évek óta, és a régi beidegződések működtek a józan politikai tisztánlátás helyett – nem vették észre, hogy a részvétel összehasonlíthatatlanul kisebb „kihágás”, mint egy, 1968-hoz vagy 1956-hoz hasonló forradalom. Emellett az évek során a Szovjetunió kikényszerítő ereje is gyengült, ráadásul az afgán beavatkozás mellé túl nagy kockázat lett volna újabb frontot nyitni. A „bojkott bojkottálása” mindenképpen jóval kisebb kihágás lett volna, mint hazánk belépése az IMF-be és a Világbankba 1982-ben, a magyar sportélet kedvéért azonban a politikai vezetés nem mert kockáztatni.

Miután a bojkott nyilvánvalóvá vált, az esetleges zavargásokat minimalizálni próbálta a politikai vezetés. Éppen ezért az olimpia előtt nem szabadott beszámolni a játékok előkészületeiről, viszont a keleti blokk államai részvételével rendezett „pótolimpiai” versenyek és a bojkottot támogató nyilatkozatok kiemelt helyet kellett kapjanak a médiumokban. A Los Angeles-i versenyekről is csupán rövid napi összefoglalókat

közölhetett a televízió és a rádió. A sportegyesületekről jelentő és a sportolókat figyelő ügynökök figyelmét különösen felhívták a csalódott sportolók viselkedésének fokozott ellenőrzésére (MSZMP PB, 1984. június 5.: 14-15).

Természetesen a bojkottot nem fogadta el szó nélkül az egész társadalom. A sportolók tiltakoztak elsőként, de őket könnyű volt elhallgattatni, hiszen bárkinek a karrierjét derékba törhette a politikai vezetés, ha akarta. Azonban májustól egészen decemberig több kisebb-nagyobb tiltakozás szerveződött az országban; rengeteg szórólap terjedt, ami a Kádár-korszak viszonylag békés csendjében rendkívül szokatlan felfordulás volt. A prágai tavasz alatt sem volt ekkora felháborodás – ez pedig többé-kevésbé szervezte is az ellenzékét, összekovácsolódtak különböző társaságok, létszámuk pedig folyamatosan nőtt. A folyamatot felismerve a BRFK létrehozta az „Olimpia-csoportot”, amely minden, olimpiával kapcsolatos apróságra lépett, és a szokásosnál jóval keményebb büntetéseket alkalmaztak (Krahulcsán, Müller és Takács, 2008: 138). Így az olimpiai bojkott elleni tiltakozások a rendszerváltás egyik előszeleként is értelmezhetők, hiszen olyan később prominenssé váló személyek szereztek ekkor szervezési tapasztalatot, mint pl. Demszky Gábor.

A politikai vezetés azonban nem tulajdonított nagy jelentőséget a tiltakozásoknak, elsősorban az olimpiáról megjelent illegálisan kiadott *Amerika Los Angelesben...* című könyvvel foglalkozott a témával kapcsolatban. Ennek oka az volt, hogy párttagok, sőt, magas pozíciókban lévő emberek voltak összefüggésbe hozhatóak a kiadvánnyal, köztük Buda István MOB-elnök és Békesi László közgazdász. A könyv alapötletét ugyan jóváhagyták, de mivel abban „politikailag kifogásolható feliratok szerepeltek”, nem engedték nyomdába, mégis kiadásra került. A kiadványokat bezúzták, az összes felelőst pedig különböző szinteken felelősségre vonták; Varga Józsefet, a Népsport főszerkesztőjét például a könyv szerkesztésében vállalt szerepe miatt rövidesen nyugdíjazták (MSZMP PB, 1985. február 26.: 193-201).

3.4 Szöul, 1988 és Barcelona, 1992

Szöullal és Barcelonával kapcsolatban természetesen már nem volt annyi magyar vonatkozású politikai összefüggés, mint amennyit '80-as évek első két olimpiájánál

láthattunk. 1987-től az OTSH-t megszüntették, és létrehozták helyette az Ifjúsági és Sportminisztériumot, ez a szervezet viszont már nem bírt közvetlen befolyással a MOB-ra, különböző személyeket is választottak élükre. A MOB ettől kezdve tulajdonképpen hasonlóan autonóm szervezetté vált, mint Nyugat-Európában volt szokás (Buda, 2011). A szöuli játékok bojkottja a KNDK és Kuba oldalán a közhangulat hatására fel sem merült, már csak azért sem, mert Dél-Korea kilátásba helyezte a rohamosan erősödő kereskedelmi kapcsolatok megszüntetését távolmaradásunk esetén. A magyar sportvezetés pedig belátta, hogy Észak-Korea néhány versenyszám megrendezésére is alkalmatlan, Szöul viszont sportszakmailag remekül felkészült. Ennek következtében már 1986-ban elállt a magyar vezetés az esetleges bojkott gondolatától, bár a felszínen sokáig támogatta az észak-koreai vezetés javaslatát (MSZMP Titkárság, 1986. november 24.: 55-58).

Az olimpiai láz akkora lett Szöul előtt, és a Los Angeles-i bojkott jóvátétele annyira erős szándék lett a magyar vezetésben, hogy Budapest megpályázta a NOB 1991-es ülésének megrendezését (MSZMP Titkárság, 1987. április 27.: 51-52). Bár ez a kísérlet nem járt sikerrel, megágyazott a későbbi sikeres 1995-ös pályázatnak. A '90-es években a magyar politika azonban már jóval kevésbé itatta át az olimpiákat, hiszen nem kellett különösen félni a disszidálásoktól, nem voltak már beépített ügynökök, nem volt nagyhatalmi nyomás a magyar szereplésen. Így hosszú idő után (talán 1932 óta először) Barcelonában a magyar szereplés újra szinte teljesen a sportról szólt, és jóval kevésbé a politikáról.

IV. Konklúzió és tanulságok napjaink olimpiáira vonatkoztatva

4.1 A terrorizmus és a sport

Az 1972-es müncheni tragédia megmutatta, hogy a növekvő nyilvánosság növekvő veszélyeket hordoz magában az olimpiák esetében. Minden nagyobb sportesemény szervezőjében azóta ott van a rémkép, hogy ami 1972-ben megtörtént, valamilyen körülmények között megismétlődhet, hiszen a versenysport nyilvánossága csak emelkedett, így ideális célpont lehetne egy terrorakcióra.

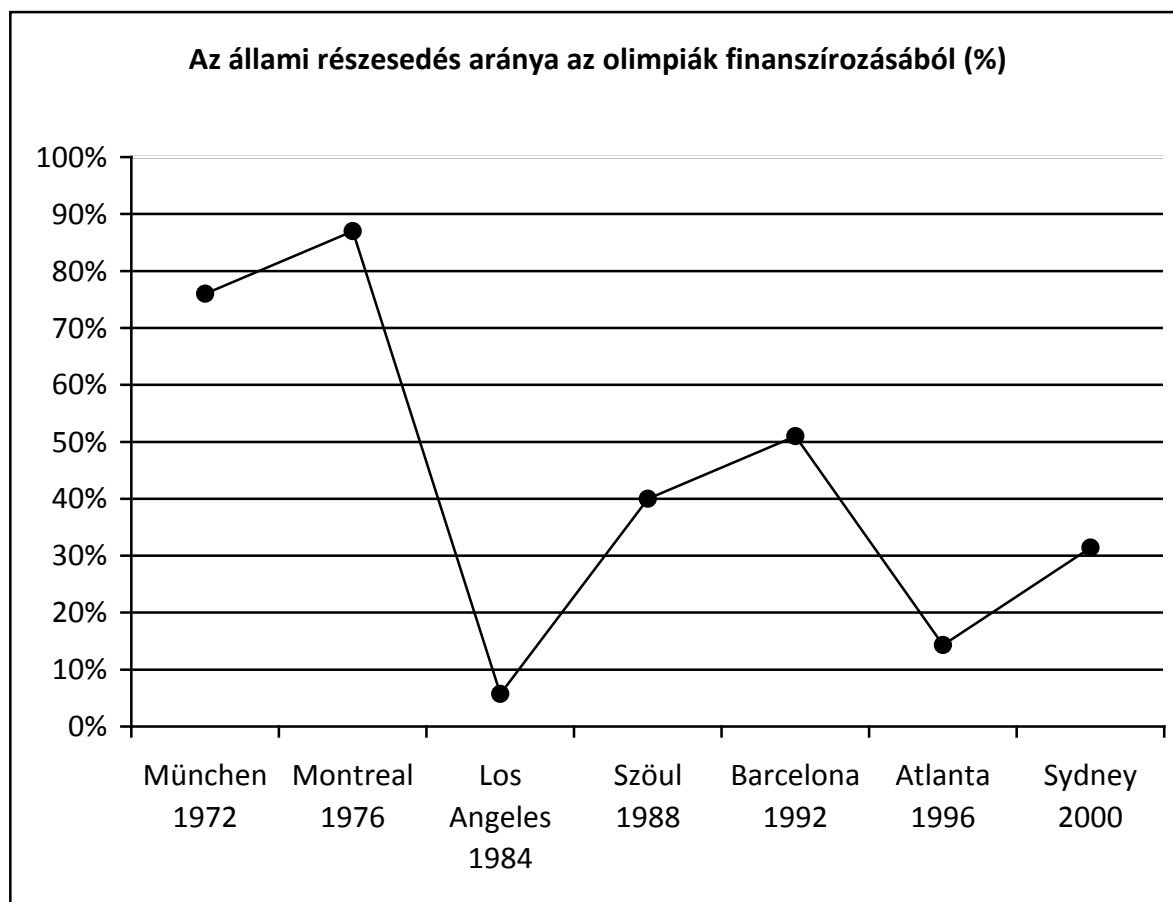
A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a szervezők pont a fenyegetettség miatt rendkívüli módon felkészülnek egy-egy jelentős verseny előtt biztonsági szempontból. Merényletkísérletek ugyan előfordultak, de igen nagy részüket sikerült lekapcsolni, vagy nyilvánosságukat elvágni. Több szempontból „jót tett” tehát a Fekete Szeptember az olimpiai mozgalomnak és a sportesemények biztonságának, ez indította ugyanis el a szurkolói ellenőrzés szigorodását is, ami közvetve egy másik – jóval kevésbé ártalmas – probléma, a huliganizmus visszaszorítását is eredményezte. Ma már kényelmetlenül sok a biztonsági ellenőrzés mind a sportolók, mind a szurkolók irányába, azonban az eredmények önmagukért beszélnek: a terrorizmus a sportpályáktól messze került.

4.2 Az olimpiák gazdasági hatásai

Az olimpiák legújabb kori történetében megkerülhetetlen a gazdasági aspektusok figyelembe vétele. A korábban áttekintett esetek után ebben a fejezetben néhány általános tendenciát vázolok fel.

Az első és legfontosabbnak tartott szempont minden olimpiával kapcsolatban a finanszírozás. A folyamatosan emelkedő szervezői költségeket sokféleképpen fedezték az idők során: kezdetben csak a rendező város és az állam pénzei álltak rendelkezésre, majd egyre nagyobb teret kaptak a magánforrások (2. ábra), köztük az adományok és a szponzorok. Az idő bebizonyította, hogy minél több magánforrást alkalmaznak a szervezők, annál biztosabban nyerhető ki a rövid távú profit a játékokból, ezt Los Angeles és Atlanta sikeressége és Montreal sikertelensége mutatja leginkább.

2. ábra:

Forrás: Preuss (2006): 213

Azonban Atlanta példája mutatja, hogy az olimpiai mozgalomnak nem tesz jót egy tisztán szponzorok által finanszírozott olimpia. Ha minden helyszín minden négyzetcentimétere reklámfelületté válik, a versenyek és ünnepségek szervezésekor elsősorban a költséghatékonyságra és nem a látványosságra törekednek, akkor nagyon távol kerülhetnek a játékok a nézőtől. Éppen ezért módosította a NOB ennek megfelelően az Olimpiai Charta vonatkozó pontjait, és korlátozta a magánforrások felhasználását a pénzügyi garanciák terén. Ez a jelenlegi szervezőknek megnehezíti a dolgát, de kétségtelenül hasznos lehet az olimpiák hosszútávú népszerűségének szempontjából (Preuss, 2006: 15-16).

A reklámbevételek nem az egyetlen bevételi forrásai a szervezőknek és a NOB-nak, és a közvetlen bevételek sem jelentik tisztán egy-egy olimpia gazdasági sikerességét. Egy

emberközelibb, reklámmentesebb olimpia népszerűbb lesz, ennél fogva a relikviák is jobban fogynak, ez jelentősen növeli a bevételeket. Természetesen ez a folyamat nem eredményez olyan mértékű rövidtávú hasznot, mint egy teljesen szponzorok által finanszírozott olimpia, hosszabb távon jövedelmezőbb lehet részben a turisztikai, részben az infrastrukturális hatások miatt.

A turizmus fejlődését a rendező város környékén azonban sokszor túlbecsülik a laikusok és egyes közgazdászok is. Az ide érkező turisták kiadásainak egy jelentős része ugyanis már el van könyvelve közvetlen bevételként (pl. jegyek, létesítményeken belüli fogyasztás), ráadásul a beérkezőkön kívül van egy jelentős városi lakosság, aki szándékosan az olimpiai káosz miatt megy el üdülni a játékok idején, más turisták pedig nem akarják az olimpiai tömegben meglátogatni az adott világvárost (ezt láthattuk London esetében). Klasszikus üdülőhelyeken – ez főleg a síparadicsomokra igaz, ahol téli olimpiákat rendeznek – általában kifejezetten negatív hatása van az olimpiának a játékok idején a turizmusra, mivel a látogatókkal együtt körülbelül ugyanannyian vannak ott a játékok idején, mint általában szoktak, de az ezt megelőző hónapokban jelentős visszaesést tapasztalunk (Preuss, 2006: 59).

Bár az eseményturizmus jelentősége az olimpia gazdasági hatásai között túlbecsült, a turizmus közép- és hosszútávú javulása valóban komoly eredménye lehet egy sikeres rendezésnek. Az infrastruktúra fejlődése vonzhatja a turistákat, és egy barátságos olimpia hangulata megragadhatja a tévénézőket annyira, hogy később egyik külföldi útjának célpontjaként az olimpia helyszínét jelölje meg. Ez a hatás pl. Barcelona és Sydney esetében látható volt, Atlanta esetében viszont szinte kimutathatatlan, általánosságban tehát a magánforrások révén a helyszínek elveszíthetik a szimpátiát. A hangulat mellett az ismertség is fontos tényező lehet, ez elsősorban a téli olimpiákra vonatkozik – például Calgary ismertsége bőven a másik albertai nagyváros, Edmonton alatt volt 1988 előtt, azonban utána robbanásszerűen emelkedett és a mai napig Kanada egyik legismertebb városa Calgary. A kisebb városok vagy falvak (pl. Albertville vagy Lillehammer) esetében ez a hatás még erősebb (Preuss, 2006: 50).

Fontos szempont lehet a turizmus mellett az infrastruktúra fejlődése. Mint feljebb említettem, ennek a műfajnak Barcelona az iskolapéldája, de szinte minden városban

jelentős infrastrukturális beruházások valósultak meg az olimpia évét megelőzően. A sportlétesítmények, vendéglátóipari egységek, szállodák, a közlekedés fejlesztése mind-mind fontos pont egy metropolisz számára, és ezeknek radikális fejlesztésére kevés lehetősége van – az olimpia szinte az egyetlen ilyen. Az ilyen nagyszabású fejlesztés hosszú távon költséghatékonyabbá teszi a város működését, ezáltal implicit bevételek számíthatjuk. Azonban amennyiben az infrastruktúrába befektetett pénz nem megfontoltan kerül elköltségre, teljesen felesleges fejlesztésekről is beszélhetünk (Andranovich, Burbank és Heying, 2001: 127). Erre volt példa Montreal és a közelebbi múltból Athén is, így ezzel az előnnyel is óvatosan kell bánni.

A beruházások jelentősége azonban rendkívül alábecsült. Az infrastruktúra fejlődésével a város csábító célpont lehet a beruházók számára, több vállalat betelepülhet, akár külföldről, akár belföldről. Ezek a cégek már az olimpia előtt mutatják hatásukat, és középtávon rendkívüli nyereséget hozhatnak a város számára különböző adók, valamint munkahelyek formájában is. A betelepülések mértékét viszonylag egyszerű mérni: Barcelonában 1990-93 között megduplázódott a külföldi cégek száma, de ez szinte minden helyszínen tapasztalható volt, Atlantában is igen erős ez a hatás. Egy pályázó szervezőbizottság ezzel az előnnyel kalkulálhat elsősorban, ha pozitív gazdasági örökséget kíván hagyni az olimpia után (Preuss, 2006: 93-96).

A munkahelyteremtést jóval nehezebb számszerűsíteni. Egyszerűbb feladat ez a téli olimpiai helyszínek esetében, amelyek viszonylagosan izolált környezetben vannak gazdaságilag. Ezek esetében látjuk, hogy nem csupán alkalmi munkahelyek jönnek létre egy olimpia által, hanem évekkel később is az országos átlag alatt marad a munkanélküliségi ráta. Nyári olimpiáknál az tűnik biztosnak, hogy ha egy városban az országos átlag feletti munkanélküliség van az olimpia előtt, a rendezés után jóval közelebb kerül az átlaghoz. Eleve magas foglalkoztatás esetén viszont az olimpiai állások ritkán maradnak meg a játékok befejeztével (Preuss, 2006: 281-284).

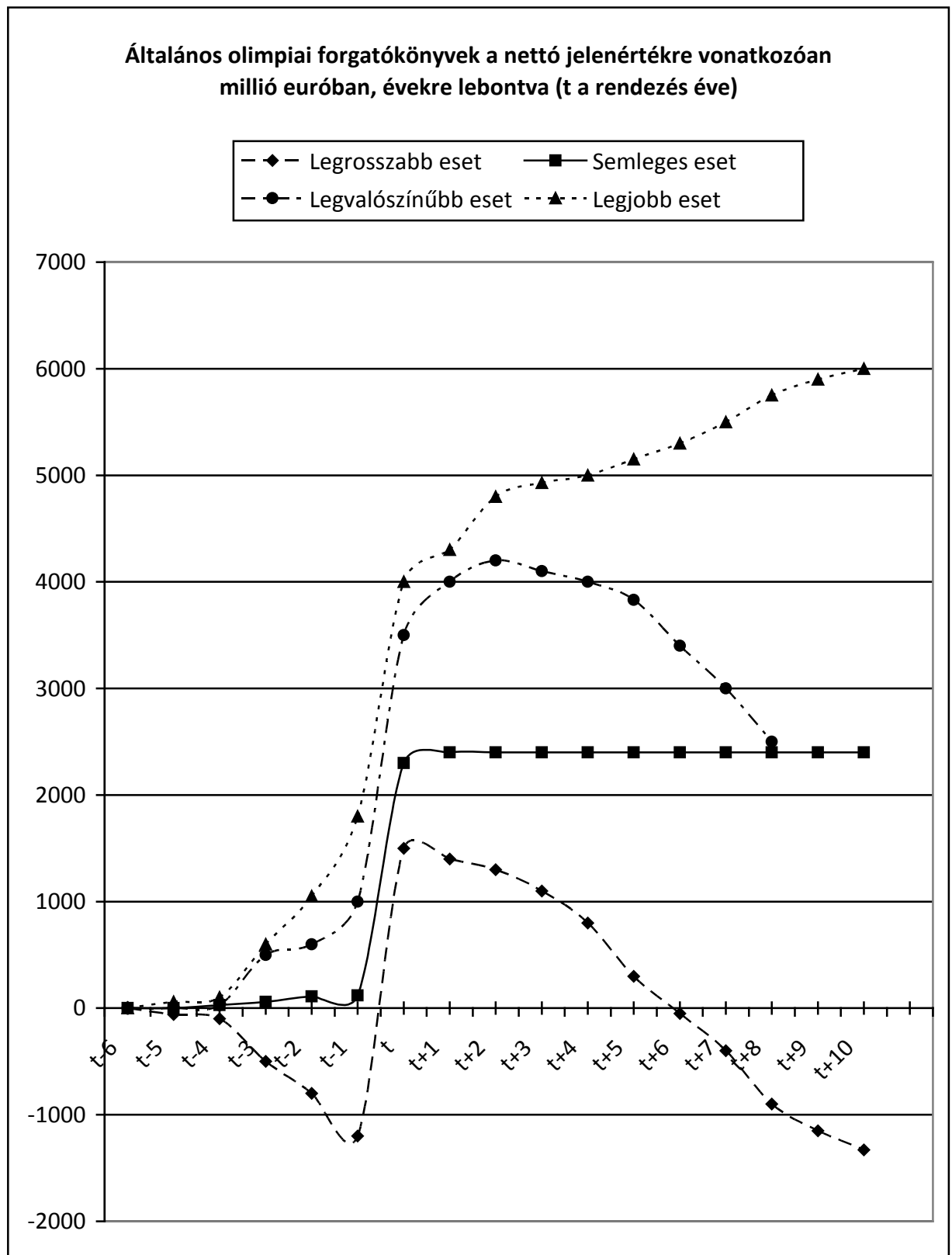
Azonban az implicit bevételek mellett implicit kiadások is vannak. Egyrészt szinte biztosan nem teremt annyi munkahelyet az olimpia, hogy a „megspórolt munkanélküli segélynél” alacsonyabbak legyenek a munkahelyteremtésre költött források, legalább egy évtized szükséges ahhoz, hogy a munkanélküliség csökkenése a város és az állam

számára nullszaldóssá váljon. Számolni kell az áremelkedéssel, ami a város presztízsének növekedéséből és az infrastruktúra javulásából adódik; különösen az ingatlanárak emelkednek. Ez a hatás azonban korántsem olyan erős, mint a legtöbben gondolják, 1972 óta csak Münchenben volt megfigyelhető két évvel az olimpia után az áremelkedés nagyobb üteme az országos átlaghoz képest, egyébként a hatás csak rövid távú volt és nem túlzottan erőteljes (Preuss, 2006: 287).

Szintén kiadás – azaz inkább bevételecsökkenés – az ún. kiszorító hatás, ami abból adódik, hogy az olimpiára fókuszáló város a játékokat megelőző évben és a rendezés előtt szinte csak erre a projektre figyel, minden más beruházás vagy terv háttérbe szorul, és így bevételektől eshet el a város, vagy a helyi lakosság számára fontos fejlesztések napolódhatnak el.

Ezek a megfigyelések kétféle gazdaságilag sikeres olimpiát tárnak elénk: egy magánforrásokból finanszírozott, rövid távon profittermelő, költséghatékony olimpiát, és egy államilag pénzelt, hosszú távon nyereségeset. Az egyiket eleve jó infrastrukturális környezetben, a másikat fejlesztésre szoruló városok esetében lehet megvalósítani. Előbbi azonban ma már szankcionálva van, így nehéz – de nem lehetetlen – megvalósítani. A másik verzió a NOB által preferált komoly állami támogatással rendezett olimpia, aminek Barcelona az etalonja. Ami azonban igaz lehetett a '90-es évek Barcelonájára, nem biztos, hogy igaz napjaink olimpiai helyszíneire. Jacques Rogge NOB-elnök is jelezte egyik nyilatkozatában, hogy vissza kívánják fogni az olimpiák költségeit, Sydney óta ugyanis láthatóan „túlméretezettek” az olimpiák. Annyiban igaza van, hogy a veszteség jelentősen megnőtt Atlanta után; különösen az eseményekre költött költségek drasztikus emelkedéséről beszélhetünk (ezt illusztrálja a 2.2-es alfejezetben található 1. ábra). Mégsem lehetetlen nyereséges olimpiát rendezni, sőt – több modell is rendelkezésünkre áll, amelyeket a 3. ábra mutat be. Az ábrán látható egy-egy modell nettó bevétele hosszútávon, megvizsgálván a rendezés előtti kiadásokat és a hosszútávú bevételeket.

3. ábra:

Forrás: Preuss (2006): 318

Az ábrán láthatóak közül a „legrosszabb eset” az, amikor hitelből és állami pénzekből hoznak létre később kihasználatlan létesítményeket és túlméretezett infrastruktúrát – erre példa Montreal esete. A „semleges eset” esetében egy jól felszerelt város kis mértékű beruházással, gyors profittal rendez olimpiát, erre példa Los Angeles. A „legvalószínűbb eset” egy félig állami, félig magánforrásból fedezett olimpiát takar, amely szükséges fejlesztéseket hoz létre és jelentősen növeli a város presztízsét és vonzerejét, erre példa lehet Barcelona. A „legjobb eset” olyan finanszírozást ír körül, amely teljesen magánforrásokra támaszkodik (ez jelenleg tiltva van), azonban nagy és szükséges, hosszútávon kihasználható infrastrukturális beruházások mennek végbe. Ilyenre egyelőre nem volt példa, és a közeljövőben nem is lesz az Olimpiai Charta miatt, gazdaságilag mégis ez lenne a legkifizetődőbb (persze nagymértékű magánforrást találni ilyen beruházásokra szinte lehetetlen).

Lényeges szempont, hogy az állami befektetések hiába lehetnek profitábilisak egy olimpián keresztül, fontos figyelembe venni azt is, hogy a rendezésre költött pénzt más úton is befektethetné a közösség. A rendezés állami támogatása előtt érdemes tehát megnézni a várható nyereségen kívül az egyéb befektetési lehetőségeket is, ritkán nevezhető egy hatalmas sportesemény rendezése a közpénzek legokosabb elköltésének, ha kizárólag gazdasági szempontokat veszünk figyelembe (Kasimati, 2003: 442). Fontos megjegyezni azt is, hogy az előző olimpia imázsa sokat számít a következő rendezőknek, hiszen Atlanta népszerűtlensége okán Sydney-ben kevésbé hittek a rendezők, Sydney sikere után Athén viszont relatíve sok magántámogatást kapott, így egy olimpia a következőért is felelős lehet gazdaságilag.

Az olimpiák költségvetésének folyamatos növekedésének köszönhetően a rendezés gazdasági jelentősége az, ami nemzetközi politikai szempontból is releváns. Egyrészt egy ország gazdaságára is rövid- vagy hosszútávon jótékony vagy éppen kártékony hatással lehet egy olimpia, ami a nemzetközi téren való versenyképességet komolyan befolyásolhatja, különösen igaz ez kisebb országokra, ahol egy olimpiai rendezés költségei a GDP mérhető részét felemészthetik (pl. Görögország). Másrészt a nagyszabású játékok presztízsnyeréséget okozhatnak a rendezőknek, kétes megítélésű rendszerek esetében pedig legitimáló hatást válthat ki (pl. Dél-Korea vagy Kína

esetében). Különösen igaz ez akkor, ha ezzel az adott ország mérhető gazdasági előnyökhöz is jut.

4.3 Bojkottok, politikai demonstrációk olimpiákon

1976-1988 a bojkottok időszaka volt az olimpiák krónikájában, ezen a négy olimpián volt a négy legjelentősebb távolmaradás a játékok történetében. Ez nem is meglepő, hiszen a hidegháború éles volt ekkor, és az olimpiák globális eseménnyé váltak, ez az ötvenes években még nem volt igaz. Azonban a hidegháború előtt és után is nagy volt a politikai jelentősége a játékoknak, és ezt különböző mértékben, de kihasználta több ország és személy is.

Manapság azonban egy nagyobb bojkott úgy gondolom, hogy elképzelhetetlen lenne. Ennek több oka is van, elsősorban az, hogy sem az amerikai, sem a szovjet kezdeményezésű bojkott nem lett sikeres a nyomásgyakorlás szempontjából, inkább hatalmas ellenérzéseket váltott ki, a másik fél pedig alig-alig változtatott politikáján. A moszkvai olimpia sikerességéről nincsenek információink, de Los Angeles a bojkott ellenére minden idők egyik legsikeresebb versenysorozata lett – nem csupán gazdaságilag, de a résztvevő országok számára hangulatában is. Ilyen radikális eszközökkel nem lehet komolyabb politikai sikert elérni, ez kiderült. Ma már a nemzetközi rendszer sem bipoláris, a szövetségi rendszerek nem elég kiterjedtek ahhoz, hogy egy-egy nagyhatalom ennyi országot mozgósítani tudjon egy ilyen akcióhoz. Ha lett is volna erre lehetőség, akkor az 2008-ban realizálódhatott volna. Peking előtt a kínai bel- és külpolitika (különösen Tibet) kapcsán fel is merült a bojkott lehetősége több ország esetében – végül mégsem állt el egyetlen nemzet sem a szerepléstől (nem sorolnám ide, hogy Irakot amerikai nyomásra kizárta tagjai közül a NOB, Brunei pedig lekészte a nevezési határidőt). Még a grúz versenyzők sem bojkottáltak, pedig a dél-oszétiai konfliktus miatt lett volna rá különleges okuk.

Más utakon azonban a politikai figyelemfelhívás továbbra is jelen van a nagy sporteseményeken. Híres példa Milorad Cavic szerb sztárúszó pólója, amit a 2008-as eredményhirdetésén viselt, és szerbül az volt ráírva, hogy „Koszovó Szerbia része” (Clarey, 2008). De sok hasonló egyéni demonstráció éri el a nyilvánosságot a

sporteseményeken keresztül, ezek ellen szinte lehetetlen küzdeni. A rendező ország kiválasztása már önmagában politikai döntés, így tulajdonképpen betarthatatlan a NOB alapszabályzata, amely szerint a szervezet apolitikus. Azért viszont éppen politikai befolyása miatt tehet a szervezet, hogy az olimpiákat megszabadítsa az olyan mértékű politikai tartalomtól, mint amire példát szolgáltatott Berlin, Moszkva és Los Angeles.

4.4 Lezárás

A dolgozatban áttekintettem a korszak olimpiáinak gazdasági és politikai vonatkozásait és jelenkorra vonatkozó tanulságait. Megállapítható, hogy gazdaságilag két pozitív példa áll a jövő olimpiáinak rendezői előtt: Los Angeles és Barcelona, de lemásolni egyiket sem könnyű. Politikailag pedig úgy tűnik, hogy a hetvenes-nyolcvanas évek átpolitizált sporteseményeit követően a nemzetközi politika kijebb vonult az olimpiákból. A terrorizmus háttérbe szorult a sporteseményeken, a bojkottok eredménytelennek bizonyultak, így a politikának más utakat kellett keresnie, hogy kihasználhassa a versenysport népszerűségét. Éppen ezért napjainkban az olimpia mozgalom előtt álló gazdasági kihívások sokkalta nagyobbak, mint a politikai kockázatok.

Bibliográfia

Elsődleges források

Interjú:

Interjú Buda Istvánnal, a MOB elnökével (1978-86). 2011. január 7.

Hivatalos dokumentumok:

A XX. Nyári Olimpiai Játékok hivatalos beszámolója (1972).
<http://www.aafla.org/6oic/OfficialReports/1972/1972s1.pdf> Letöltve: 2013. január 5.
20:55

A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának és Titkárságának jegyzőkönyvei. <http://www.digitarchiv.hu/faces/index.jsp>. Letöltve: 2013. március 17.
20:43

A korábbi olimpiák hivatalos összefoglalói. A Nemzetközi Olimpiai Bizottság honlapja,
<http://www.olympic.org/olympic-games> Letöltve: 2013. március 20. 16:50.

Az olimpiai helyszínek kiosztásának szavazatarányai. <http://www.aldaver.com/votes.html>
Letöltve: 2011. január 7. 7:22

Jimmy Carter ultimátuma (1980).
<http://www.questia.com/PM.qst?a=o&docId=11078704>. Letöltve: 2010. november 18.
20:33

Könyv:

Krahulcsán Zsolt, Müller Rolf és Takács Tibor (szerk., 2008): *Állambiztonság és olimpia. 1956-88.* Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest.

Cikkek:

A Népsport vonatkozó számai (1972-1992)

Fiske, Edward B. (1989): Education, Lessons. *New York Times*, 1989. március 15.

Florence, Mal (1989): Glasnost Bowl Is Canceled. *Los Angeles Times*, 1989. június 9.

Clarey, Christopher (2008): Cavic Finds a Personal Triumph in the Narrowest of Defeats. *New York Times*, 2008. augusztus 17.

Másodlagos források**Könyvek:**

Holzman, Franklyn D. (1987): *The Economics of Soviet bloc trade and finance*. Westview Press, Boulder.

Preuss, Holger (2006): *Az olimpiai játékok gazdasági háttere. Az 1972-2008. évi játékok összehasonlítása*. Tranzpress Fordító Kft., Budapest.

Cikkek:

Ahren, Raphael (2012): Germany had a tip-off three weeks ahead of Munich massacre, Der Spiegel claims. *The Times of Israel*, 2012. július 22.

Andranovich, Greg; Burbank, Matthew J. és Heying, Charles H (2001): Olympic Cities: Lessons Learned from Mega-Event Politics. *Journal of Urban Affairs*, 2001/2., pp. 113-131.

Fotheringham, Allan (1999): The woes of the Olympics began in Montreal. *Maclean's*, 1999/6, pp. 76.

Hoberman, John (2008): The Olympics. *Foreign Policy*, 2008/167, pp. 22-26.

Jevtic, Branislav (2012): Managing Programmes for Participation in a Mega Sporting Event. *Management*, 2012/2, pp. 63-74.

Kasimati, Evangelia (2003): Economic Aspects and the Summer Olympics: a Review of Related Research. *International Journal of Tourism Research*, 2003/6., pp. 433-444.

Manheim, Jarol B. (1990): Rites of Passage: The 1988 Seoul Olympics as Public Diplomacy. *The Western Political Quarterly*, 1990/2, pp. 279-295.

Miller, Reuben (1990): Game Theory and the Hostage-taking Incidents: A Case-Study of the Munich Olympic Games. *Journal of Conflict Studies*, 1990/1., pp. 12-33.

Rowley, Charles K. és Taylor, Jennis (2006): The Israel and Palestine Land Settlement Problem, 1948-2005: An Analytical History. *Public Choice*, 2006/1, pp. 77-90.

Sarantakes, Nicholas Evan (2009): Moscow versus Los Angeles: the Nixon White House wages Cold War in the Olympic selection process. *Cold War History*, 2009/1, pp. 135-157.

Tischler János (2009): Amikor a hatos karton mesélni kezd... *Élet és Irodalom*, 2009/22.

Whitson, David (2004): Bringing the world to Canada: 'the periphery of the centre'. *Third World Quarterly*, 2004/7, pp. 1215-1232.